УДК 101.8:316.3 0875

СИСТЕМА СУСПІЛЬНИХ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ ЛЮДИНИ У ФОРМАТІ «СУСПІЛЬСТВО-ЛЮДИНА»

Воронкова В.Г. (м. Запоріжжя)

Анотації

В статті дається аналіз взаємовідносин «суспільство-людина» і «людина-суспільство», що формуються в контексті трьохрівневої системи взаємовідносин, висуваючи на передній план суспільні чи індивідуальні пріоритети, новий формат моделі людини, що розвивається на рівні аналізу: 1) суспільства як соціуму; 2) суспільства як системно-структурного світу; 3) суспільства як соціомікро- і соціомакросвіту повсякденності; виокремлюються три рівні людини: 1) людина абстрактно-субстанціональна; 2) людина соціологічно-функціональна; 3) людина екзистенційно-індивідуальна. Саме ці три моделі людини прояснюють відношення людини до світу і формують уявлення про цілісність людини.

The analysis of mutual relations of «society-man» and «man- society» is given in the article. These relations are formed in the context of the three-level system, pulling out on a foreground public or individual priorities, new format of model of man which develops at such levels of analysis: 1) society as socium; 2) society as system-structured world; 3) societies as sociomicro- and to sociomacroworld of everydayness. The author gives three levels of man: 1) abstract- substancional man; 2) sociological-functional man; 3) existential-individual man. Exactly these three models of man are clarified by attitudes of man toward the world and form the picture of man integrity.

Ключові слова

ЛЮДИНА, СОЦІУМ, МОДЕЛІ ЛЮДИНИ, СУСПІЛЬСТВО ЯК СОЦІУМ, СУСПІЛЬСТВО ЯК СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ СВІТ, СУСПІЛЬСТВО ЯК МІКРОСВІТ, СУСПІЛЬСТВО ЯК МАКРОСВІТ, ЛЮДИНА АБСТРАКТНО-СУБСТАНЦІОНАЛЬНА, ЛЮДИНА СОЦІОЛОГІЧНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА, ЛЮДИНА ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ІНДИВІДУАЛЬНА, АНТРОПО-СУСПІЛЬНІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ

Вступ

Актуальність теми дослідження взаємовідносин «людина-суспільство» і «суспільство-людина» в контексті соціальної філософії заключається в тому, що її центральною проблемою є проблема людини, яка має не тільки загальнотеоретичний, загальнофілософський смисл, а й праксіологічний. Для соціальної філософії слід сформувати таку модель людини, яка б включала в себе можливості, які слугують основою для аналізу самих глибоких і різноманітних взаємозв'язків людини і суспільства. Модель людини в соціальній філософії носить функціонально-базисний характер і є основою для дослідження цілого ряду всезагальних закономірностей у співвідношенні «людини і суспільства». Пошуки підходу до нового формату моделі людини

© Воронкова В.Г., 2008

приводять до трьохрівневої моделі, яка є аналогічною трьохрівневій моделі суспільного світу: 1) суспільства як соціуму; 2) суспільства як системно-структурного світу; 3) суспільства як соціомікро- і соціомакросвіту повсякденності.

Мета статті:

– проаналізувати сутність взаємовідносин «людина-суспільство»;

– визначити суспільні та індивідуальні моделі у форматі «суспільство-людина»;

– розкрити зміст класичних і постклясичних концепцій людини як об'єкта соціально-філософської рефлексії;

– обґрунтувати антре-суспільні взаємовідносини людини і суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій:

Значний внесок у збагнення таємниці людини внесли представники російської філософської думки, такі, як: Л.Анциферова, І.Єгорова, Є.Золотухіна-Аболіна, Н.Бехтерєва, В.Барулін, П.Гуревич, П.Кравчук, М.Каган, В.Межуєв, К.Момджян, О.Огурцов, М.Скворцов, В.Стьопін. Значний внесок у збагнення таємниці людини внесли представники української вітчизняної традиції: з антропологічної точки зору – В.Табачковський; в контексті докласичної і класичної доби – А.Бичко, І.Бичко; креативно-трансцендуючої духовності – С.Кримський; атрибутивних властивостей людини в контексті саморуху універсаму – В.Бех; екзистенційних вимірів історії – М.Култаєва; комунікативної філософії – Л.Ситниченко, А.Єрмоленко; духовності і культури – Є.Бистрицький, І.Бондарчук, Г.Волинка; діалогу культур і цивілізацій – М.Попович; ментальності народу – Р.Додонов; людини як суб'єкта соціальної філософії – О.Грецова; метафізичних вимірів людського буття – В.Воронкова.

Обговорення проблеми

Безперечно, що творчість В.І.Шинкарука в дослідженні людини і суспільства є багатоплановою і класичною. Завдяки В.І.Шинкаруку починає зміщуватися головний акцент філософствування – з того, що не залежить від людини й людства, на те, що освоюється людиною в процесі її пізнавальної діяльності, й ширше – на світоглядне осмислення світу. В результаті акцент філософських міркувань переноситься з «об'єктивних законів» розвитку всього на пізнавальні і світоглядні можливості суб'єкта, на пізнавальні та ціннісні регулятиви людської життєдіяльності. Саме до такої традиції повертає свій аналіз В.І.Шинкарук, використовуючи весь методологічний арсенал для розгляду проблем людини – істини, добра і красоти, прагнення осмислити їх у більш широкому контексті - соціально-філософської гуманістичної рефлексії. Своєрідним маніфестом Київської філософської школи стало осмислення «антропологічної ревізії принципу діяльності» та «духу як відваги подужати трагедію індивідуального сутнісного буття». Проблеми людини осмислювали Марія Злотіна, Вадим Іванов, Микола Тарасенко, Володимир Табачковський, Георгій Заїченко, Ігор Бичко, Мирослав Попович, Сергій Кримський, Віктора Андрущенко, Євгеній

Воронкова В.Г., 2008

Бистрицький, Григорій Волинка. В результаті цього осмислення новітній погляд на світ людини багато в чому ґрунтується на положеннях «ренесансного гуманізму». Так, В.Табачковський осилював проблеми людини з точки зору філософсько-антропологічних вимірів, які є такою онтологією людини, в якій центральним є вчення про сенс людського буття і можливості його осягнення, зокрема, через розгляд колізійності людського світоставлення та феномена самотворення людини. Так, саме екзистенційна антропологія сформувалася у межах Київської світоглядно-антропологічної школи, фундаментальним спрямуванням якої стало дослідження екзистенційних вимірів людського буття через розгляд світогляду та його теоретичних трансформацій. Фундатор цієї школи В.Шинкарук досліджує екзистенціали людського буття – «віра», «надія», «любов», які знаменують вихід особистості до автентичної та людяної комунікації. І.Бичко детально аналізує такий екзистенціал, як «свобода», який на відміну від есенційного підходу, стверджує відкритість людського буття, проблеми вибору людини, ратує за перспективи гуманістичної методології. А.Бичко розглядає проблеми людини в контексті докласичної і класичної доби української філософії, висвітлюючи основні риси українського світоглядного менталітету; Н.Хамітов, Л.Гармаш, С Крилова – проблеми людини в контексті відкритої системи спілкування різних типів філософствування Сходу та Заходу; С.Кримський виявляє креативно-трансцендуючий характер духовності, що вияскравлює духовність як онтологічне осердя людини; комунікативна філософія людини розглядається у творах А.Єрмоленко, Л.Ситниченко; Є.Бистрицький аналізує проблеми буття людини, культури та духовності; В.Андрущенко виявляє суперечливу палітру осягнення таїнства соціального, чинників, які детермінують; оптимальні форми та способи людського життя. Київська філософська школа представлена також визначними філософами, як Б.Головко, М.Попович, В.Пазенок; високим рівнем дослідження філософських проблем відрізняється творчість С.Канарського – про естетичну діяльність людини та І.Бондарчук – про антропологічні засади людини. Саме лекції цих філософів ще в 70-80 р.р. пробудили любов до філософії як «мудрості», яка стала смислом всього життя. На мою думку, Київська філософська школа – це визначне явище в сучасній соціогуманітаристиці, в центрі якої людина як міра всіх речей.

Проте життя не стоїть на місці, «все течет, все развивается», і проблеми людини отримали своє подальше вивчення, ці проблеми є ще дискусійними і не розділяються всіма вченими. Так, цікавою концепцією сучасності є концепція людини В.Казначеєва і Є.Спіріна. На їх думку, людина як продукт довгої біологічної еволюції, відтворюючої в інформаційному аспекті еволюцію нашого Всесвіту, відображає в собі в закодованому вигляді послідовність історії нашого Космосу. Російські дослідники В.Казначеєв і Є.Спірін рекомендують проводити комплексні дослідження Homo sapiens, спираючись на уявлення про людину як цілісне космопланетарне явище. Згідно з таким підходом, на протязі

тривалого часу еволюції формування біологічних рис людини проходило при взаємодії з культурою, а етнічних, релігійних та інших звичаїв – при взаємодії з природним середовищем. Соціальне не суперечить фізичному, космічному і біологічному, так як від народження людина має тілесну організацію, яка включає в себе можливості її соціально-діяльнісного розвитку. Постільки природа людини інваріантна, то суспільство не може формувати заново в кожному поколінні людську природу. Воно «вишиває по канві» (людина як спресований Всесвіт) соціальний рисунок (особистість, яка уявляє собою мікрокосми соціуму) в залежності від набору цінностей людини. Людина перш за все пластична істота, яка включає в себе сліди космофізичної, біогенетичної і соціокультурної еволюції.

Людина як соціокосмічний резонатор репрезентує спресований в рамках конкретного індивідуума Всесвіт, який чутко реагує на зміни соціуму і Космосу. Людина як голограма Всесвіту – метафоричний вислів, що вказує на глибокий зв'язок людини і Всесвіту. В деяких моделях людини відмічається космічний вимір його екзистенційної сутності, якщо виходити з розуміння людини як космобіопсихосоціальної єдності. В цьому плані представляє собою інтерес трактування людини як голограми Всесвіту, що пов'язане з корпускулярно-хвильовим дуалізмом. Наші знання про екзистенцію людини і функціонування її мозку і психіки ще не дозволяють створити єдину науку про людину, тому багато проблем обговорюються саме на метафоричному рівні. Функціонування центральної нервової системи людини, особливо головного мозку, цілком свідчить про голографічну парадигму.

Людина як «молекула» – метафоричний вислів, який також свідчить, що людина є найменшою частиною Всесвіту, володіє її властивостями. Вважається, що людина як «молекула» включає в себе максимум інформації про Всесвіт. Рівень організації живої матерії дає можливість чуттєвого сприйняття інших рівнів ієрархічно побудованого Всесвіту – нижчого (елементарні частки, атоми, молекули та ін.) і вищі (системи галактик, Метагалактика). Разом з тим інтелектуальне розуміння людини охоплює широкий діапазон феноменів природи – від елементарних часток до космічних об'єктів. В цілому вважається, що людину можна визначити як макроскопічну істоту на середньому рівні структурної організації нашого Всесвіту, що користується інформацією про явища і об'єкти інших рівнів. Самоіснування людини зумовлено відносною стабільністю агрегатів колоїдів і кристалів, а також нашої планети, причому будь-який більш високий рівень стабільності включає всю інформацію попередніх рівнів і нову інформацію, характерну тільки для нього. В структурній організації Всесвіту будь-який рівень має певне число енергії: кількість цих рівнів може бути необмеженим як на макро-, так і на мегарівні. Зародження розуму на найбільш багатому в інформаційному відношенні рівні передбачає її основну властивість – усвідомити сутність Всесвіту, щоб в перспективі управляти її еволюцією. Таким чином, тіло людини включає в себе все багатство інформації, яке несуть всі рівні стабільності, що управляються квантовими законами, і

Воронкова В.Г., 2008

одночасно чутливі до ефектів гравітаційної взаємодії, що виявляється на рівнях Всесвіту. Якщо погодитися, то біологічна еволюція в мініатюрі – космічна еволюція, то можна відмітити, що максимум інформації про Всесвіт знаходиться в основному в голові індивіда і добувається завдяки голографічної природи мислення. Слід враховувати і те, що мозок сучасної людини є результатом тривалого розвитку планетарного життя, що він саме адаптований до земних умов і не адаптований до сприйняття і обробки інформації (в т.ч. Всесвітів), які не входять в зону його впливу. Слід враховувати і те, що мозок людини включає до 100 млрд. нейронів – приблизно стільки, скільки планет у нашій Галактиці.

Цікавою є точка зору Н.Моісєєва, згідно з яким Всесвіт є цілісною єдиною системою, хоча цим даним не суперечить постулат про відсутність до певного часу керуючого начала в саморозвитку, самоорганізації Всесвіту, так як цій системі властиві параметри стохастичності і невизначеності, а також з точки зору її біфуркації, то вони зумовлюють незворотність космологічного універсального часу, з чим пов'язана непередбаченість еволюції суперсистеми Всесвіту та її фрагментів. Отже, навіть при відсутності цілепокладаючого начала розвиток Всесвіту характеризується деякою направленістю. В результаті відбувається безперервне зростання різноманітності і складності матеріальних утворень, а на певному часі виникає жива речовина, яка слугує основою для виникнення Розуму, ціленаправлено розвивається (у Всесвіті може бути багато таких зародків розуму). Шлях розвитку нашого світу такий: від початкового вибуху до ціленаправленого розвитку. Цей підхід не виключає положення про те, що людина в потенції вже існувала в стані зародка Всесвіту, що еволюція Космосу жорстко детермінована. Значення концепції самоорганізації суперсистеми Всесвіту заключається в тому, що вона виявляє «ефект зборки»: системи нашого світу досягають такого рівня складності, що у Всесвіті виникають нові властивості, яких нема у її елементів (до них відноситься і людина з розумом). Поскільки таких систем у Всесвіті багато, то не виключається існування в ній позаземних, космічних цивілізацій, різноманітних форм життя і розуму. Земна еволюція життя унікальна, але це не виключає існування в ній позаземних форм життя. Світ – безмежний в просторі і часі; фізичний вакуум, в якому виникають спонтанні фазові переходи, здатні дати життя новим Всесвітам.

Концепція О.Колмогорова і О.Ляпунова про «великий біологічний вибух» затверджує широке розповсюдження життя в межах всього Всесвіту. Однією з головних проблем сучасної науки і світогляду є проблема виникнення земного життя, його зв'язку з Космосом, що передбачає обговорення масштабів поширення живої речовини у Всесвіті, в т.ч. і розумної форми у вигляді космічної цивілізації, що дозволяє розглядати земну біосферу як локальне згущення нескінченно космічного потоку живої речовини а людство – як розумну частину живої речовини нашого Всесвіту (Метагалактики). Фізик Л.Морозов висунув концепцію «великого біологічного вибуху», згідно з якою передбачається

існування великомасштабної структури живої речовини у Всесвіті. В 60-х рр. О.Колмогоров і О.Ляпунов висунули гіпотезу про функціональну організацію космічної живої речовини, а американський фізик Ф.Дайсон сформулював концепцію космічних умов існування життя. В свою чергу американський біолог і космолог К.Саган, аналізуючи проблему космологічних основ виникнення життя, постулює існування загальної космічної закономірності – у Всесвіті на протязі певного часу виникнення життя здійснюється як безперечне явище космологічної еволюції. Приватний випадок цієї закономірності – виникнення життя на Землі як виявлення загальної космологічної еволюції. Умови виникнення життя на Землі визначили її розвиток в якості цілого, тобто у вигляді біосфери, єдиного моноліту живої речовини. Це означає, що еволюція біосфери залежить від сукупності земних і космічних явищ.

Антропний космічний принцип В.Налімова – положення, що затверджує привілейоване місце людини у Всесвіті, яке виходить із існуючого взаємозв'язку світових констант, а саме, що Всесвіт – це дім людини. Цей принцип має дві версії: сильну (російський вчений В.Налімов) і слабку версію (американський космолог Б.Картер) з його афоризмом: «Я мислю, отже, світ такий, який він є». Сильна версія антропного космологічного принципу базується на тому, що реальність Всесвіту залежить від існування людини, що біологічний відбір фундаментальних констант визначає специфіку і структуру Всесвіту, що саме виникнення Всесвіту в значній мірі детерміновано існуванням людини. В своєму крайньому вигляді сильна версія цього принципу сформульована американським фізиком Дж.Уілером, який виходить із концепції так званого співучасного Всесвіту, тобто людина не просто спостерігає Всесвіт, а надає їй існування. Уявлення, що Всесвіт не тільки породжує життя, але і підтримує її і розвивається завдяки своїй волі, приводить до висновку: людина є не тільки мірою всіх речей, а також і її творцем. В світоглядному плані інтерпретація Уілера антропного космічного принципу являє собою сучасне формулювання установок І.Канта про телеологічність світовлаштування. Таку інтерпретацію антропного космічного принципу розділяє російський вчений В.Налімов, який розкриває його шляхом включення ідеї про первісне існування смислів. Ці смисли лежать в основі Всесвіту і передбачені для свого розкриття людиною. Глобальний еволюціонізм, що надає розвитку як біосфері, так і ноосфері, вважається можливим тому, що на Землі в Космосі в цілому реалізувалися зовнішні умови, а в глибинах Всесвіту потенційні можливості семантичної природи, які в цих мовах розкрилися через багатоманітність живих текстів (людина і є одним із цих текстів). Людина стала виступати в єдності з цим Всесвітом, нерозривності з ним. Саме в цьому заключається смисл антропного принципу (В.Налімов). Тут смисли являються самостійною реальністю і виявляються через матерію за допомогою геометрії Світу. Фактично Налімов відроджує, хоча і в деякому модифікованому вигляді концепцію Платона про одвічне існування «ідей», відблиском яких слугує матеріальний світ. Такий підхід передбачає, що «ідея», чи смисл, виступає в якості кода, що включає в

Воронкова В.Г., 2008

себе всю інформацію про еволюцію Космосу, про виникнення життя і людини. В.Налімов створив модель несвідомого, в якій поряд з фізичним вакуумом вводиться поняття «семантичної культури», під якою розуміють невиявлене семантичне поле. В стані глибокої медитації відбувається деперсоналізація індивіда, його злиття з цілісністю світу. В цій моделі індивідуальність кожної людини описується функцією розподілу яка будується над загальним полем ознак. Ототожнення ЕГО з функцією рівномірного розподілу на всьому полі ознак сприяє розчиненню в цілісності світу (можливо, це те, що називають досягненням нірвани). В цій моделі семантичні поля дискурсів виражають не парадигмальний досвід, а свідомість далекого минулого (міфи, символи). Звідси В.Налімов виводить гіпотезу про те, що сама культура включає не тільки свідоме, але й несвідоме, що знаходиться в підпіллі. Саме те, що віднесене до пізньої культури, і залишається нерозкритим.

Голографічна модель пізнання – моделювання пізнавальних процесів на основі їх хвильового кодування людських об’єктів зовнішнього світу. Хвильовий підхід дозволяє більш адекватно відтворити особливості різних об’єктів, чим дискретна (алфавітна) мова. Самі об’єкти в їх просторових особливостях можна розглядати як деякі системи хвильових характеристик, як розподіл амплітуд. Слід врахувати, що вже мають місце голографічні моделі світу (Всесвіту). Так як людина є породженням Всесвіту і являє собою гігантську голографічну систему, що має квантово-механічну природу, то і функціонування психіки людини повинно базуватися на голографічних і квантово-механічних принципах. Саме з цього виходить голографічна модель людської психіки і Всесвіту, розроблена К.Прібрамом і Д.Бомом. Її суть в тому, що кожна точка простору Всесвіту включає всю інформацію про світ (аналогічно справедливо і у відношенні до психіки): 1) та об’єктивною реальністю (незалежним від неї зовнішнім середовищем, яке людина намагається змінити відповідно до своїх планів); 2) між суб’єктивними реаліями різних людей (соціальних груп, спільностей) і різними аж до взаємовиключення програмами перетворення світу; 3) безперервно змінюючи світ та саму себе, людина прориває обмежений горизонт тваринного існування, залишаючись при цьому кінцевою істотою, смертною, прилучаючись до безмежності природи, культури і духу.

Суспільство як соціум характеризує суспільний світ як саму абстрактну, в певному смислі як саму невизначену всезагальність людського суспільного буття, яка охоплює весь суспільний світ без будь-яких виключень. Саме завдяки своїй абстрактності, в певній мірі невизначеності, соціум виступає як саме «чисте», саме концентроване втілення суті суспільного буття людини. Суспільство як системно-структурний цілісний світ – це рівень меншої абстрактності, чим рівень соціуму. В ньому втілюється сама структурність суспільного життя, обмежена цілісність цієї структури, її основні елементи, певні детермінаційні, функціональні зв’язки цих елементів, до яких слід

віднести і основні тенденції розвитку і функціонування цієї системи як цілісності. Можливо найбільш влучною характеристикою цього рівня суспільства є визначення суспільства як суспільного організму, як відмічає В.П.Бех [1]. Суспільство як соціосвіт повсякденності фіксує одинично-конкретний, безпосередньо відчутний світ суспільного буття. Це те середовище, те безпосереднє протікання суспільного життя, в яке занурюється людина, людина в своїй унікальності і неповторності. Якщо поєднати всі ці три рівні через призму зв'язку з людиною, то такий аналіз буде вкрай інноваційним. Спираючись на рівні суспільства, слід виокремити відповідно три рівні людини: 1) людина абстрактно-субстанціональна – це людина в своєму всезагально-глибинному, так би мовити, в якісно-чистому визначенні; 2) людина соціологічно-функціональна – це людина, яка взята в тих своїх якостях, які забезпечують існування і функціонування суспільства як системно-цілісного організму; 3) людина екзистенційно-індивідуальна – це людина, яка занурена у свій світ повсякденності та антропологічних вимірів буття [2, с. 170].

Як свідчить соціально-філософський аналіз, якщо світ суспільного буття людини диференціюється на своєрідні три рівні і людина також диференціюється на три рівні, то слід зробити висновок, що між людиною і світом його суспільного буття існує три пари антропо-суспільних взаємовідносин, коли кожний рівень людини співвідноситься, корелюється з відповідним рівнем суспільного буття людини. Це наступні види взаємовідносин: 1) співвідношення людини як абстрактно-субстанційного суб'єкта і соціуму; 2) співвідношення соціологічно-функціональної людини і суспільства як системно-цілісного організму; 3) співвідношення екзистенційно-індивідуальної людини та соціосвітів повсякденності. Так як аналіз взаємовідносин «людина-суспільство» має суто методологічний характер, то й ця мисленнєва конструкція ставить своєю метою осягнути загальні принципи співвідношення людини і суспільства.

Перша сукупність взаємовідносин – це взаємовідносини абстрактно-субстанціональної людини, з однієї сторони, і соціуму, - з іншої. Тут людина виступає як самий абстрактний суб'єкт, у якого на першому плані знаходиться його всезагально-субстанціональні якості. Тут людина відходить від будь-якої конкретики, від індивідуально-екзистенціальних життєвих колізій, від своїх професійних якостей, рольових та інших особливостей. Більше того, на цьому рівні навіть плинність буття не береться до уваги, а людина тут виступає як носій самих всезагальних субстанціональних якостей; соціум розглядається в своїй всезагально-абстрактній сутності, втрачає будь-яку структурно-елементну характеристику. Соціум як такий – це абстрактно-всезагальне, абстрактно-невизначене втілення суспільного буття людини як такої, що звеличується над більш конкретними характеристиками цього буття. Адже, людина створює соціум і втілюється в ньому: соціум, який би він не був, якою б своєю межею не розкривався, завжди несе в собі будь-яке людське начало, він виражає,

Воронкова В.Г., 2008

втілює людську суть, людську іманентність. Проте, щоб адекватно зрозуміти цей процес субстанціональної втілюваності людини у соціумі, слід зафіксувати той всебічний факт, що людина в силу своїх духовно-засадничих імпульсів, в силу своєї іманентно-активної життєдіяльності здатна до своєрідного розщеплення, роздвоєння. В силу свого потенціалу людина здатна до того, щоб свій власний зміст наділити подвійним життям, життям іманентним, життям в собі і життям зовнішньо-об'єктивованим, немов би відокремленим від себе. І вся ця іманентна здатність до роздвоєння, розщеплення себе виступає основою втілюваності людини в соціумі. Інший висновок заключається в тому, що сам соціум в даному співвідношенні являє собою як субстанціональне втілення людського начала, його самою глибокою субстанціональною основою є саме людина. Дійсно, яку б межу соціуму ми не взяли, завжди субстанціональною основою цієї межі є людська думка, людський дух, людська життєдіяльність, будь-яке виявлення людської життєвості. Все вищесказане дає можливість визначити соціум як певне інобуття, так як соціум в певному смислі слова виступає як інше Я людини. Причому соціум в якості іншого Я людини є самим глибинним, самим дійсним Я людини, адже іншим Я людини є вона сама, проте об'єктивована, втілена в іншій формі, немов би відокремлена сама від себе і протилежна сама собі. Співвідношення людини і соціуму є своєрідною іманентною суперечливістю самої людини.

Друга сукупність взаємовідносин сприяє формуванню людини як соціологічно-функціонального суб'єкта, з однієї сторони, і суспільства як системно-структурного цілісного організму, - з іншої. Суспільство виступає тут вже не як абстрактно-субстанціональна сутність, а як субстанціональна невизначеність, як значно більш конкретний рівень суспільного буття, який володіє певною, чітко вираженою цілісністю, структурністю, зі своїми фіксованими елементами, складними взаємозв'язками між ними. Суспільство – це цілісний організм, пов'язаний з узагальненням порядків різних країн, своєрідна інтеграція суспільних форм організації людського буття. Отже, людина у даній сукупності відносин виступає не як носій абстрактно-субстанціонального начала, а у тому своєму рівневому виявленні, де виражаються його якості, пов'язані із суспільством як системно-структурним цілим. Тому і людину на даному рівні слід характеризувати як соціально-функціональний суб'єкт, чия діяльність націлена на забезпечення функціонування системно-цілісного суспільного організму в певній мірі залежить від нього і визначається ним. Людина виступає у цій сукупності відносин як член певної соціальності, колективності, як представник певної людської спільноти, як масово-колективний суб'єкт. Беззаперечну роль тут відіграє структурність суспільства як цілісності і оформлення елементів суспільства в окремі підструктури. Постільки суспільство структурується як цілісність, постільки структуруються всі його елементи, різні підсистеми, постільки на цій основі відбувається певне структурування людей в певні групи, оформлення людей в певну

соціальну колективність в рамках суспільства. Людина на даному рівні відносин виступає як певна функціональна величина, тобто на даному рівні людина своєю життєдіяльністю забезпечує нормально-оптимальне функціонування суспільного організму, а сама його життєдіяльність виступає як функція буття, розвиток суспільних структур і підструктур. Для того, щоб існували, оптимально діяли і підтримувалися суспільні структури, необхідна постійна людська енергія, людська життєдіяльність, яка носить функціональний характер. На рівні співвідношення людини як соціологічно-функціонального суб'єкта і суспільства як системно-структурного організму є своєрідне домінування суспільства над людиною. Саме на цьому рівні суспільство являє собою силу, яка знаходиться над людиною, в якійсь мірі формує його установлення, орієнтації цінності. Відповідно, людина як суб'єкт залежний, підпорядкований суспільству, обслуговуючий її підсистеми, підпорядковується її вимогам. Тому в у цьому відношенні «людина-суспільство» первинною ланкою виступає суспільство, а людина - фактором залежно-вторинними.

Третя сукупність взаємовідносин – це взаємовідносини екзинстенційно-індивідуальні, в контексті яких відбувається взаємозумовленість світів – соціосвіту і індивідуального світу. Людина виступає тут як індивідуальна істота, не як абстрактно-субстанціональний суб'єкт, не як арифметичний елемент людської багатоманітності націй, класу, а людина неповторна, унікальна, в яких і виявляється особливість і повнота людської екзистенції. У цій сукупності відносин людина проявляється в своїх неповторно-індивідуальних характеристиках. В своїй життєво-буттєвій безпосередності людина, як відмічав М.Гайдеггер, укорінена у своєму бутті, в своєму домі, в своїй спільноті, первинно-буттєвих відносинах, які детермінуються значеннями, смислами, цінностями, які складають життєвий базис буття людини, в яких на передній план виходять індивідуально-неповторні характеристики людини. У цій сукупності відносин людина проявляється у формах своєї життєво-буттєвої неповторності, в яку вона вкорінена, в своє середовище, свій дім, свою безпосередню спільноту, в світ первинно-буттєвих предметів, невід'ємних від людини і даної повсякденності, своїх смислів, значень, цінностей, які складають життєвий базис його буття, що являє світ повсякденності. З однієї сторони, екзистенційно-індивідуальне володарює над світом, формує його саме таким, яким його хоче бачити людина, пристосувавши його до себе, до своїх власних інтересів і потреб. З іншої сторони, світ повсякденності по відношенню до людини володіє такою гнітючою силою, що може переважати над людиною, втягувати його в рутину повсякденності [3, с. 108-118].

Висновки

Як свідчить соціально-філософський аналіз, людина по своїй суті, по відношенню до світу свого суспільного буття є нескінченно багатоманітною і у цих відносинах вона володіє сукупністю самих різноманітних якостей, які розподіляються у своїй диференціації по

Воронкова В.Г., 2008

різним рівням. У будь-якому разі, людина у своєму відношенні до суспільного світу не виступає як дещо одноманітне, а розкривається як всезагальна субстанція суспільного світу, як всезагальна функціональна умова збереження і розвитку цього світу, як екзистенційно-буттєвий суб'єкт, який втілюється в індивідуальному світі повсякденності. Різноманітність відношення людини до світу суспільного буття безперервно зростає, ці відмінності являють собою багатоманітність, яка є певними ланками єдності чи елементами системної єдності людського відношення до світу. Ця єдність багатоманітності розглядається як рефлексія багатомірності людини, яка вбирає в себе рівневі відмінності людського відношення до світу, спирається на ці відмінності, виростає із цієї багатоманітності і втілює її у собі. Проте аналізуючи людину як складну соціальну і цілісну істоту, необхідно схопити ці відмінності, їх внутрішній зв'язок і на цій основі осягнути складну цілісність людського відношення до світу суспільного буття.

Проведений аналіз спричиняє до виявлення тенденцій. Тенденція перша: а) відношення людини до світу її суспільного буття вирізняє відношення людини до соціуму і характеризується як певне творіння людиною самої себе, втілення себе у цьому світі, і в цьому смислі – в домінуванні людини; б) людина виступає не стільки як творець суспільства, не стільки як субстанція, яка втілюється в суспільстві, а, отже, яка в певній мірі втримує існування і функціонування суспільства в цьому смислі, тобто підпорядковується його потребам і законам, а тому й виступає як сила, в певному відношенні підпорядковуюча суспільству; в) людина виступає як творець свого соціомікросвіту повсякденності і в той же час як слуга, і як раб, що підкорюється тиранії. В результаті дії цих трьох тенденцій відношення людини до світу суспільного буття, формується певна тріада: людина в рамках першої сукупності відносин домінує над світом; в рамках другої – підкорюється йому; в рамках третьої – проявляється своєрідний синтез - творіння людиною світу і залежності від нього, підкорення йому. Всі ці три групи взаємозалежностей відносин проявляються разом, одночасно і є нерозривними один від одного, вони складають єдину тенденцію, в основі якої закон заперечення. В контексті цієї різноманітності відносин і формується момент цілісного відношення людини до світу його суспільного буття, а ця цілісність є нерозривною і робить нерозривною зв'язок всіх складових. Людина одночасно і панує над світом свого суспільного буття, і підпорядковується йому, тому розірвати цю суперечливість людських відносин в принципі неможливо.

Тенденція друга: вона може бути охарактеризована як тенденція виокремлення феномена людського. Так, на першому рівні взаємовідносин людське начало в абстрактно-субстанціальному смислі представлено слабо, розчинено у всезагальній субстанціальності людини. У другій системі взаємовідносин воно виявляється більш виразно, проявляється більш виразно у масово-функціональному бутті, в його редуцьованості до соціальності, в його обслуговуючій ролі. Проте

на третьому рівні взаємовідносин людське розкривається найбільш наглядно, в його безпосередньо-чистому вигляді, що свідчить про те, що людське на різних рівнях взаємовідносин проявляється різними гранями, які нерозривно пов'язані між собою і створюють одну цілісність і обміну і розподілу суспільно-значимої праці, через стани втрати суб'єктивності, появи почуттів самостійності і пригніченності

Людина по відношенню до світу виступає як цілісний і багатогранний суб'єкт, багатовимірність якої є надзвичайно складною проблемою. Методологічний аналіз рівнів людини дозволяє відобразити складність цієї багатогранності, багатство відмінностей, навіть суперечностей підходів до аналізу людини як складної соціальної істоти, незважаючи на велику різноманітність підходів до людини. Багатовимірність людини має велику кількість вимірів індивіда, так як людина має космічний, фізичний, біологічний, соціальний, психологічний, культурний компонент. Людина – історична і творча істота, яка в процесі перетворюючої діяльності перетворює природу, суспільство, самого себе, розвиваючи свої фізичні і духовні потенції. Творча, перетворююча діяльність людини свідчить про систему вищої складності, багатовимірну систему. В цілому багатовимірна людина – це така людина, яка володіє творчим мисленням і намагається самореалізувати себе як особистість.

Перспективи подальших досліджень - аналіз людини як цілісної істоти, дослідження метафізичних засад людини та багатовимірності, що сприяє самореалізації особистості, її цілісності, самоздійснення людини як особистості; філософські засади гуманістичного менеджменту.

Джерела

1. Бех В.П. Соціальний організм країни. - Запоріжжя: ЗДУ, 1999. – 306с.

2. Барулин В.С. Человек: многогранность и целостность его отношения к общественной жизни // Личность. Культура. Общество. Междисциплинарный научно-практический журнал социальных и гуманитарных наук. Т.VI. Вып.2(22). – М.: Институт человека РАН. – 2004. - с. 108-118.

3. Воронкова В.Г. Метафізичні виміри людського буття (проблеми людини на зламі тисячоліть).- Запоріжжя: Павел, 2000. - 176 с.

Стаття надійшла 11.05.2008 р.

Воронкова В.Г., 2008